

DOSLEJ NEZNANI KNJIGOTRŠKI PROSPEKT O IZIDU VODNIKOVIH
PESMI ZA POKUŠINO

BRANKO REISP

Knjigotrški prospekti, naznanila o novo izdanih knjigah in poskusni listi niso nova iznajdba založnikov in založb. Že v času inkunabul — prvih tiskanih knjig — v drugi polovici 15. stoletja so tiskarji in knjigotržci uporabljali taka tiskana obvestila, da so interesente opozorili in pridobili za nakup knjige. Običajno so bili to enolistni tiski, ki niso važni le za zgodovino tiskarstva, temveč tudi za kulturno in literarno zgodovino. Ti prospekti so večkrat prinašali poleg naslova knjige še podatke o vsebini ali kratke izvlečke in odlomke iz teksta, ocene in mnenja o delu in tudi podatke in opombe o piscu; navajali so tudi ceno, kvaliteto papirja in način vezave. Večkrat so bili tiskani z enakimi črkami in v enakem formatu kot napovedano delo, da bi kupcu čim jasneje predstavili izgled knjige. Temu cilju so še bolj ustrezali poskusni listi, ki so bili nekaki tiskani vzorci nastajajočega dela. Knjigotrške prospekte so razširjali na razne načine, pogosto tudi tako, da so jih prilagali raznim časopisom in knjigam.

Nemške knjigotrške razglase je prvi tiskal augsburški mojster Anton Sorg. Deloval je od leta 1475 do 1493. Slovenci pa smo dobili to vrsto tiskov seveda šele z nastankom protestantske književnosti v domačem jeziku. To so bili predvsem poskusni listi; glagolskih in cirilskih so natisnili nekaj že v biblijskem zavodu v Urachu leta 1560 in 1561, slovenski poskusni list za Dalmatinovo biblijo pa je natisnil Janez Mandelc leta 1580.

• V dobi protireformacije in baroka od leta 1600 do 1764 ni bilo nobenega knjigotrškega razglasa v slovenščini.¹ Morda je bilo kaj podobnega tiskanega v drugi polovici 18. stoletja, ko se z nastopom in delom razsvetljencev množe slovenske izdaje. O nekaterih izdajah slovenskih knjig so bili bralci obveščeni tudi po oglasih v sodobnem periodičnem tisku (npr. v Wochentliches Kundschaftsblatt des Herzogthum Krain, Lublanskih novicah od vsih krajev celiga svejta, Laibacher Wochenblatt. Zum Nutzen und Vergnügen).

Po svoji vsebini in obliki tipičen ter zaradi podatkov, ki jih vsebuje, za literarnega zgodovinarja dragocen, je knjigotrški prospekt o izidu Vodnikovih Pesmi za pokušino. Prospekt vsebuje poleg naslova tudi sodobno mnenje o pesniški zbirki, kot vzorec tiska pa kitico iz Pesmi na moje rojake (Dramilo

in še podatke o slikovni prilogi, papirju, vezavi in ceni. Tudi format prospekta (16,5 cm × 10,5 cm) je približno enak formatu napovedane knjižice.

Doslej ta samostojno tiskani knjižni prospekt v bibliografiji ni bil evidentiran. Ne navaja ga niti Franc Simonič v Slovenski bibliografiji,² niti Avgust Pirjevec v Doneskih k slovenski bibliografiji,³ v katerih je evidentiral številne nove enote zlasti drobne tiska. Zato je seveda prospekt ostal neznan tudi literarnim zgodovinarjem, čeprav bi ga ti s pridom uporabili, saj prinaša med drugimi tudi dva nova, drugje neobjavljena, zanimiva podatka.

Ta enolistni tisk, ki pa je tiskan na obeh straneh — nemškemu tekstu sledi nekoliko spremenjeni in krajši slovenski tekst — hrani pod signaturo 5591 Knjižnica Narodnega muzeja v Ljubljani. Ker izvod ni le unikat, temveč tudi knjižni oglas naše prve res pomembne samostojne pesniške zbirke in eden redkih starejših slovenskih knjižnih oglasov sploh, ga navajam v celoti:

ANKÜNDIGUNG.

Eine Sammlung von Gedichten in der Sprache der südlichen Slaven Oesterreichs unter dem Titel:

Péfme sa pokušhino

hat die Presse verlassen. — Sie sind die Erstlingsfrüchte unserer lyrischen Muse. Die Haupt Sorge des Verfassers ging dahin, den wahren Volkston zu treffen, und ihn stets der Natur getreu auszudrücken, denn nur darin bestehet der wesentliche Werth solcher Gedichte, die unmittelbar für das Volk berechnet sind. Sie zeigten sich bisher einzeln in kleinen Zeitschriften um zu versuchen, ob unsere Landesleute Geschmack an ihnen finden, und verfehlten keinesweges ihren Zweck. Sie werden nun hiermit dem Publicum übergeben. Zur Probe eine Strophe:

Léniga zhaka
Stergan rokàl,
Palza berafhka,
Prasni bokàl.

Um dem Ganzen ein gefälligeres Ansehen zu geben, ist das Werkchen nicht allein mit

eben denselben Lettern abgedruckt, welche man aus der obigen Probe ersiehet, sondern auch mit einem schönen Titelkupfer, das die Ansicht der Berge Triglaw und Werschatz, den Ursprung der Save, und den Bocheinersee darstellt, verzieret worden.

Es ist auf schönem Schreibpapier, wozu das gegenwärtige als Muster gegeben wird, mit dem Kupfer, und einem gefärbtem Umschlage broschirt zu haben bey Johann Retzer Buchdrucker allhier um 30 kr.

Auf feinem holländischen Postpapier um 36 kr.

Laibach den 10. Februar 1806.

OSNANILO.

Slovenzi! te dni fo bile natifnene péfme sa pokúfhino. Vezh lét fte eno po drugi brali v 'kalendrih, pratikah inu novízah. One fo vam bile v'fzeh, nekitirim fte visho naredili, inu fte nje radi péli. Ker fo bile prej vam sa pokúfhino po famim dane, naj tudi vkup sbrane to ime ohránio.

Spredi je podoba gore Triglava inu Verlháza, svirka Savíze, inu Bogin'kiga jesera; papir je lep; inu bukvize svesane s 'podobo fo na prodaj v 'Lublani per Janesu Rezerju pod tranzho sa 30 Krajzerjov.

Na hollendar'kim papiru sa 36 kr.

V 'Lublani 10 d. Svizhána.

Prevod nemškega teksta: Naznanilo. Zbirka pesmi v jeziku južnih Slovanov Avstrije z naslovom: *Pesme za pokušino je zapustila tiskarno.* — *Te pesmi so prvi sadovi naše lirske muze. Glavna skrb avtorja je bila, da zadene pravi ljudski ton in da ga izrazi čim bolj naravno, ker le v tem je bistvena vrednost takih pesmi, ki so neposredno namenjene ljudstvu. Objavljene so bile doslej posamič v malih časopisih za poskušnjo, ali bodo uga-jale našim rojakom, pa nikakor niso zgrešile svojega namena. Tako so sedaj predane javnosti. Za primer kitica: ... Da bi celota dobila prijeten izgled, je delce ne samo natisnjeno z istimi črkami kot zgornji vzorec, temveč tudi okrašeno z naslovnim bakrorezom, ki prikazuje pogled na Triglav in Vršac, izvir Save in Bohinjsko jezero.*

Dobi se natisnjeno na lepem pisnem papirju, ta je dan kot vzorec, z bakrorezom v barvanem ovitku broširano, pri Janezu Rezerju, tukajšnjem tiskarju, za 30 kr.

Na finem holandskem poštnem papirju za 36 kr.

Ljubljana, 10. februarja 1806.

Poglejmo po vrsti podatke, ki jih vsebuje prospekt:

1. Lahko ugotovimo precej točen datum izida Pesmi za pokušino. Nemški tekst namreč navaja: »*Eine Sammlung von Gedichten ... hat die Presse verlassen*«, slovenski pa »*Slovenzi! te dni so bile natisnene pesme za pokušino*«. Ker je prospekt datiran z 10. februarjem 1806, lahko z gotovostjo rečemo, da so bile Pesmi za pokušino dotiskane v prvih dneh februarja 1806 in da so bile vsaj od 10. februarja dalje dostopne javnosti in v prodaji.

France Kidrič je v Zgodovini slovenskega slovstva zapisal, da so izšle Vodnikove Pesmi za pokušino okoli septembra 1806.⁴ Kje je Kidrič ta podatek dobil, ni razvidno. Verjetno se je zmotil, saj je na drugem mestu v istem delu skoraj točno ugotovil datum izida in to na podlagi korespondence med Valentinom Vodnikom in generalnim vikarjem v Celovcu Sigismundom Hohenwartom, ker je zadnji v pismu 27. februarja Vodniku že potrdil prejem primerka pesmi. Kidrič je zato sklepal, da so prišle pesmi iz tiskarne »menda okoli srede febr. 1806.«⁵

Sedaj vemo, da so prišle pesmi iz tiskarne v prvih dneh februarja, najkasneje pa do 10. februarja 1806. To je prvi novi, doslej neznan podatek, ki je razviden iz nemškega in slovenskega dela tega knjižnega naznanila.

Pesmi za pokušino so prišle med ljudi torej prav v dneh, ko je Ljubljano zapuščala francoska vojska — zadnje čete so odšle 24. februarja⁶ — ki je bila na Kranjskem nekaj mesecev, v zvezi z vojaškimi operacijami v tretji koalicijski vojni.

2. Že v prvem stavku prospekta postanemo pozorni tudi na termin »*die Sprache der südlichen Slaven Oesterreichs*«. Ta termin se uporablja že v tej dobi po Linhartovem vplivu. Spomnimo se samo na njegovo najpomembnejše delo: *Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreichs* (Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije, ki je izšlo v dveh zvezkih leta 1788 in 1791 v Ljubljani).

Kakor tu, bomo v tem drobnem prospektu še naleteli na dokaze o ozki akcijski in idejni povezanosti mož iz Zoisovega kroga.

3. Nadalje beremo, da so Pesmi za pokušino »*die Erstlingsfrüchte unserer lyrischen Muse*«. S to formulacijo so torej zamolčane Krajnske pisanice od lepeh umetnosti, pesniški almanah, ki je izšel tri leta zapored (1779—1781); pri njem je sodeloval tudi Vodnik in v njem so bile prvič tiskane slovenske

posvetne pesmi. Da so Pisanice v tem prospektu zatajene, je bilo vsekakor v skladu z nazori Zoisovega kroga, ki se je nepomirljivo postavil zoper Pohlinovo skupino in zoper Pohlinove jezikovne nazore.

4. V nemškem delu prospekta sledi že nekakšna prva ocena in sodobno mnenje o Vodnikovih pesmih. V stavku: »*Die Haupt-sorge des Verfassers ging dahin, den wahren Volkston zu treffen, und ihn stets der Natur getreu auszudrücken, denn nur darin bestehet der wesentliche Werth solcher Gedichte, die unmittelbar für das Volk berechnet sind*«, je v bistvu vsebovana že Zoisova misel iz pisma Vodniku z dne 4. avgusta 1795: »...aber, Alles was aus ihrer Feder kommt, muss im Volksthon, und für das Volk, geschrieben seyn...« (... toda vse, kar pride izpod vašega peresa, mora biti v ljudskem tonu in za ljudstvo napisano...).⁷

Da je bil sestavljalec prospekta v ozki zvezi s Zoisom in Vodnikom, ali celo identičen z njima, ali enim od obeh, kaže tudi zaključek Pesmi na moje rojake (Dramilo), ki je bil izbran v prospektu kot vzorec tiska. Ta verz je bil prvič zapisan v Zoisovem pismu Vodniku dne 25. junija 1794 in je bil Zoisu zlasti všeč.⁸ O njem je Zois menil, da je to »Ein Schluss, der mehr Wehrths hat, als hundert Predigen, in Bezug auf Wirkung — und mehr als hunderttausend Carmina, in Rücksicht des wahren Volkthons und Volkgeschmacks — dergleichen Verse bleiben ewig!« (Zaključek, ki velja po svoji moči več ko sto pridig, po pravem ljudskem tonu in okusu pa več ko stotisoč popevk. 'Taki verzi so večni.)⁹

Sodobna kritika pa je o tej pesniški zbirki še večkrat poročala. Morda razen Vodnikovega dela za slovenski slovar zlepa ni doživela nobena slovenska sočasna literarna akcija tolikšne pozornosti.

Kmalu po izidu Pesmi za pokušino je v Laibacher Wochenblattu, literarni prilogi h Kleinmayerjevi Laibacher Zeitung, ki jo je urejeval Jurij Stadelmann, priobčil Ivan Anton Zupančič, v tem letu študent teologije, kasneje profesor v Celju, Mariboru in Kopru, v oceni slovenske narodne in umetne poezije do leta 1806, tudi tole poročilo o Vodnikovih pesmih: »Seit einigen Jahren erschienen in den krainerschen Kalendern und Zeitungen auch einige einzelne Gedichte, die ihr Verfasser nun sammelte und in diesem Jahre herausgab. Sie heissen: Péfme sa pokúfhino. Richtige Darstellung der Laune und des Charakters der Nation, und ein rein slavischer, der Natur getreuer Ausdruck bestimmen den Werth dieser lesenswürdigen Gedichte, wie es sich

auch von ihrem für die Ausbildung unseres Dialektes so thätigen Verfasser nicht anders erwarten liess.« (Nekaj let sèm, so izhajale v kranjskih koledarjih in časnikih posamezne pesmi, ki jih je avtor sedaj zbral in letos izdal. Imenujejo se: Pesmi za pokušino. So pravi prikaz narodovega občutja in značaja. Čisto slovenski in naravni izraz pa določa tem branja vrednim pesmim pravo vrednost, kakor se od njihovega, za izoblikovanje našega dialekta tako delovnega avtorja, pač ni moglo drugega pričakovati.)¹⁰

Posebej in obširneje je ocenil anonimni recenzent pesniško zbirko leta 1808 v pomembnem dunajskem glasilu Neue Annalen der Literatur des österreichischen Kaiserthumes, katerih urednik je bil tedaj Franc Sartori, eminentni sodelavec pa tudi Jernej Kopitar. France Kidrič meni, da je ocena Vodnikovih pesmi, ki so jo prinesli Annali v marčni številki 1808, Zupančičeva.¹¹ To potrjuje tudi tekst recenzije. Naslednji stavki se vsebinsko ne razlikujejo od Zupančičevih v Laibacher Wochenblattu. Npr.: »Die gegenwärtigen *Gedichte zum Vorgeschmack* erhalten ihren Werth durch den Nationalgeist, der sie mit seiner ganzen Lebensfülle beseelt. Unser Dichter ist in die Denk- und Handlungsart, so wie in die Sprache seiner Nation eingeweiht. Die Laune des Volkes ist auch die seinige, und jedes einzelne dieser Gedichte trägt des Gepräges des Nationalcharakters.« (Te Pesmi za pokušino so dobile svojo vrednost zaradi narodnega duha, ki jih v celotni življenjski polnosti navdihuje. Naš pesnik je v svoji miselnosti in v svojem ravnanju posvečen v jezik svojega naroda. Občutje narodovo je tudi njegovo, vsaka posamezna pesem pa nosi žig narodnega značaja.)¹²

Pesmi za pokušino so bile v tej dobi ocenjene še enkrat v uradnem listu Ilirskih provinc Télégraphe officiel leta 1811 v številki, ki je prinesla Vodnikovo Ilirijo oživljeno. Poročevalec pravi: »Le petit recueil de poésies carnioliennes publié par M. l'Abbé Vodnik, Directeur du Gymnase de Laybach contient, au jugement de tous les gens de goût qui possèdent la langue illyrique, les meilleurs morceaux de poésie qui aient été composés dans le dialecte carniolien.« (Mala zbirka kranjskih pesmi, ki jih je izdal g. abbé Vodnik, direktor ljubljanske gimnazije, vsebuje po sodbi ljudi z okusom, ki so večji ilirskega jezika, najboljše pesmi, ki so bile kdajkoli sestavljene v kranjskem dialektu.)¹³

V kratkem torej: vse kritike so pesmi pohvalile in poudarile, da je sestavljalec zadel ljudsko občutje, da je izraz slovenski in na-

raven ter da je to najboljše, kar je bilo doslej zloženo v slovenskem jeziku. V bistvu se sodobne kritike ne razlikujejo od ocene, ki je bila že v prospektu objavljena, kar spet kaže, da so imeli ti recenzenti zvezo s Zoisom in Vodnikom.

5. V nemškem delu prospekta je nedoločeno povedano, da so izhajale pesmi doslej posamič »in kleinen Zeitschriften«; preciznejši je slovenski del, ki pove, da je bilo to »v kalendrih, pratikah inu novicah«. Novice pomenijo brez dvoma prvi slovenski časnik Lublanske novice (1797—1800), ki jih je urejal Vodnik tri leta, zadnje leto pa Janez Sušnik. Od pesmi je objavil Vodnik v Novicah predvsem novoletna voščila. S pratiko je mišljena Velika pratika, ki je izšla pod Vodnikovim uredništvom trikrat (1795—1797) in kjer je urednik objavil nekaj svojih pesmi. Koledar pa je verjetno Mala pratika, ki je začela izhajati leta 1798 in je izhajala tudi pod Vodnikovim uredništvom vsaj do leta 1806. Mala pratika je bila vsebinsko skromnejša, zato manj pratikarska, in je bila res bolj koledar kot pratika. Po tej razlagi bi tudi ta knjigotrški prospekt potrjeval mnenje, da so bile nekatere pesmi iz zbirke Pesmi za pokušino prvič objavljene, ne le v ohranjenih, temveč tudi v izgubljenih letnikih Male pratike. Od te so se namreč ohranili le posamezni primerki za leto 1798 in 1803.¹⁴

6. Še nekaj besed o naslovnem bakrorezu v knjižici. Po prvotni zamisli naj bi zbirko krasil avtorjev portret, ki ga je J. J. Grund 21. septembra 1804 že izdelal.¹⁵ Kakor kaže, je Vodnik to misel opustil in dal na čelo knjižice bakrorez, ki predstavlja bohinjsko pokrajino z gorskimi vrhovi v ozadju, tisto pokrajino torej, ki mu je dala največ pesniškega navdiha. Bakrorez, ki je delo Vodnikovega prijatelja Vincenca Dorfmeistra (1774—1839), profesorja risanja na ljubljanski normalki,¹⁶ se mojstru ni prav posrečil, tudi sodobni recenzent v Annalih je bil mnenja, da se mu je ponesrečil.¹⁷

V knjigotrškem prospektu je posebej povedano, da prikazuje slika Triglav, Vršac, izvir Savice in Bohinjsko jezero. Za Triglav in Savico je poimenovanje jasno. Na vprašanje, kateri vrh je bil Vodniku Vršac, kljub mnogim raziskavam, zaradi pomanjkljivih in nejasnih virov, še danes ne moremo brez dvomov odgovoriti.

Z določitvijo lokacije Vodnikovega Vršaca se se ukvarjali literarni zgodovinarji in raziskovalci naše alpinistične zgodovine. Mnenja niso enotna. Prevladuje Tumovo mišljenje, da je Vodnikov Vršac kota 2194 m v grebenu

zahodno od Kanjavca,¹⁸ in drugo, da so to Vršaki, kota, visoka 2448 m, južno od Kanjavca. Ta druga lokacija po mnenju M. M. Debelakove-Deržaj tudi bolje ustreza popisu Vodnik-Hohenwartove ture na Mali Triglav avgusta leta 1795.¹⁹ Recenzent Pesmi za pokušino leta 1808 v Annalih je zapisal celo, da je dobil Vodnik idejo za pesem Vršac »... auf dem Verschatz, der zweyten Bergspitze des 1399 Klafter über dem Laibacher-Horizonte erhabenen Triglav...« (na Vršacu, drugem vrhuncu 1399 sežnjevan nad ljubljanskim horizontom dvigajočega se Triglava...),²⁰ torej na Malem Triglavu. Recenzent je kot Vodnikov sodobnik in znanec pač vedel, da je Vodnik na Malem Triglavu bil. Isto mnenje je zagovarjal leta 1899 v Planinskem vestniku tudi Fran Orožen.²¹

Če pa vzamemo Vodnikovo pojasnilo v Pesmih za pokušino dobesedno, da je Vršac »narviši snežnik za Triglavom«,²² je to lahko po takratnem poznavanju gora v okolici Triglava, le Kanjavec, 2568 m visok, lep razgleden vrh severno od Hribaric. Izgleda, da je pogled na goro Kanjavec Vodnikovo družbo zelo prevzel. V objavljenem izvlečku iz dnevnika alpskih potovanj o kranjskem visokem gorstvu je Hohenwart zapisal o Kanjavcu — Knausu, po takratni bohinjski izgovorjavi — tole: »... der Knaus blieb noch immer der sonderbarste Berg unter allen...« (Kanjavec pa je ostal še vedno med vsemi najbolj izredna gora),²³ na drugem mestu pa celo enako kot Vodnik v Pesmih za pokušino: »Der fatale himmelanstrebende Berg Knaus... der erste an Grösse nach dem Terglou ist...« (fatalna, v nebo stremeča gora Kanjavec... je po velikosti prva za Triglavom).²⁴

Menda se je Vodnikova družba povzpela tudi na Kanjavec, goro, ki je vzbujala tolikšno pozornost. V alpinističnem pogledu to ni nemogoče. Gora je s Hribaric, prek katerih so hodili Vodnik in spremljevalci z Velega polja v dolino Zajézeram, lahko in hitro dostopna po grušču in skrotju. Pozimi je danes dosegljiva s te strani celo na smučeh. Ohranjeni zapiski o teh turah pa so ponekod netočni in v protislovju ter otežkočajo točno rekonstrukcijo vzponov.

Vendar se zdi, da je Vodnik s pesniško licenco bolj poetično ime številnih Vršacev in Vršakov v grebenu ali bližini Kanjavca prenesel na vrh Kanjavca, ali pa celo na vrh Malega Triglava.

Posebej preseneča v prospektu zapisana oblika za Bohinjsko jezero: »Bocheinersee«, oziroma slovenska »Boginsko jezero«. Sicer sta pisala Vodnik in Zois to krajevno ime

vedno le v običajno uporabljani obliki: Bohin, Wochein, Wocheiner-Gebürge, v bohinjskih gorah in podobno. Izgleda, da je pisec prospekta ime Boginj, oziroma »Boginsko jezero« hoteno izvajal od pojma bog. Potrdilo, da je imel pisec za tako tendenčno spremembo imena neko osnovo, moramo iskati že pri Linhartu, pa še na nekaterih mestih v korespondenci Zois—Vodnik in tudi v Vodnikovi pesmi Vršac.

Ko so možje iz Zoisovega kroga prestopili mejo oficialno-religioznega nazora so v skladu z racionalističnim humanizmom, panteističnimi nazori in iskanjem sledov staroslovenske kulture spravili Bohinj in gorsko okolico od Bogatina do Triglava v zvezo s čaščenjem staroslovanskih božanstev. Ideolog slovenskega preroda Anton Tomaž Linhart jim je dal za to zvezo znanstveno osnovo. V Poskusu zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije je, po tedanjem stanju znanosti, zapisal: »In den karnischen Alpen, zwischen den höchsten Kalkflözgebirgen, verbreitet sich ein geraumiges Thal, Bohein, Bohin. Ich erkläre mir dieses Wort durch Gottesthal, von Bog. Zween Berge, welche das Thal von der südlichen Seite sperren, heissen Bogatin. Eine dunkle Tradition unter dem Volke des flachen Landes wirft den Einwohnern dieses Thales die Verehrung eines grossen Gottes, veliki Bog, vor.« (V karnskih alpah, med apnenčnimi sloji najvišjih gora, se razširja prostrana dolina Bohinj. To besedo si razlagam od božja dolina, od bog. Dve gori, ki zapirata dolino z južne strani, se imenujeta Bogatin. Temna tradicija med ljudstvom ravninskih predelov, očita prebivalcem te doline čaščenje velikega Boga.)²⁵ Za Triglav pa pravi Linhart: »Triglav, ein dreiköpfiger Gott, wie es der Name anzeigt, weil sie ihm die Herrschaft über Luft, Erde und Wasser zuschrieben. Ihn ehrten vorzüglich die im nördlichen Deutschland wohnenden Slaven, wo sie ihm ansehnliche Tempel erbauet haben. Der Berg Terglav in Bohein, welcher der höchste in Krain ist, voll prächtiger Scenen der wilden Natur, scheint von dieser Gottheit seinen Namen zu führen. (Triglav, triglavi bog, kakor že ime pove, ker so mu pripisovali gospostvo nad zrakom, zemljo in vodo. Častili so ga predvsem v severni Nemčiji prebivajoči Slovani, kjer so mu gradili imenitna svetišča. Gora Triglav v Bohinju, ki je najvišja na Kranjskem, polna krasnih prizorov divje narave, je menda imenovana po tem božanstvu.)²⁶

Linhart je goro Triglav sicer spravil v zvezo s staroslovanskim bogom, vendar o tem ni

bil čisto prepričan. Izraža se še previdno in zapiše: es scheint (menda, zdi se). Zois in Vodnik sta Linhartovo mnenje z veseljem in brez skepse sprejela. Zelo zanimiva aplikacija Linhartovih podatkov je v Zoisovem pismu Vodnik z dne 4. oktobra 1795: »Ich war wirklich erstaunt, zu hören, dass Sie die beschwärlische Wahlfahrt zum Velki Bog nochmals unternahmen, und den kleinen Triglav... bestiegen haben.« (Res sem se čudil, ko sem slišal, da ste se vnovič lotili težavnega romanja k Velikemu bogu in da ste se povzpeli na Mali Triglav...)²⁷

Z vsebino Zoisovega pisma se sklada tudi tale verz iz Vodnikovega Vršaca: »Pod velikim tuki Bogam breztelesni bit želim.« Pod velikim bogom pomeni torej: pod Velikim Triglavom. Enako razlaga to mesto v Vodnikovem Vršacu tudi France Kidrič v Zgodovini slovenskega slovstva.²⁸

Znanstvena in »znanstvena« diskusija o izvoru imen Triglav in Bohinj se je v naslednjih desetletjih še nadaljevala. Še ni razčiščeno, ali je Triglav imenovan po staroslovanskem bogu, ali po treh vrhovih, ki naj bi jih imel.²⁹ Naziranja Linharta, Zoisa in Vodnika pa so temeljila na tedanjih dosežkih znanosti in na njihovi ideologiji. Podatki, ki so obravnavani tu, v zvezi s knjigotrškim spektrom, so seveda le drobec, vendar pa nekoliko le osvetlujejo ideologijo mož, ki so nam v razsvetljeni dobi gradili temelje za nadaljnji kulturni in narodni razvoj.

7. Pesmi za pokušino so bile tiskane na navadnem pisnem papirju (izvod po 30 krajcarjev), del naklade pa tudi na finejšem holandskem papirju (izvod po 36 krajcarjev). Za časa vlade Francozov v naših deželah (1809 do 1813) so se pesmi prodajale po 50 centov.³⁰ Kljub razliki v kvaliteti papirja pa je bila celotna naklada vezana enotno. Knjižice so bile broširane v mehkem ovitku, svetlo rjave barve z rahlim rdečim odtenkom. Na čelnem ovitku je bil v tiskarskem okrasnem okviru le naslov pesniške zbirke, v enakem okrasnem okviru je bila na hrbtni strani ovitka odtisnjena vinjeta, hišica z drevjem ob strani.

8. Preden pa preidemo na drugi novi, doslej neznani in hkrati zadnji podatek iz knjižnega naznanila, naj opozorim, da je v slovenskem delu prospekta lepo razloženo, zakaj je dobila zbirka pesmi tako ime: »Ker so bile prej vam za pokušino po samim dane, naj tudi vkup zbrane to ime ohranio.«

9. V slovenskem delu razglasa se kot motiv za izdajo pesmi v samostojni zbirki ne navaja samo dejstvo, da so te pesmi doslej

izhajale posamič v koledarjih, pratikah in novicah in da so bile ljudem všeč, ampak tudi: »...nekitirim ste vižo naredili, inu ste nje radi peli.«

Da so bili Vodnikovi prevodi brambovskih pesmi iz leta 1809 prirejeni za petje, vemo. Saj so bili izdani prav zato, da bi vzbujali avstrijski patriotizem in navduševali slovenske brambovce v avstrijsko-francoski vojni leta 1809. Ohranjeni so zapisi pesmi: Brambovska pesem (Radovoljni brambovci), Brambovska molitev, Prisega, Estrajh za vse in Brambovska dobra volja, torej po vrsti vse pesmi iz zbirke Pesmi za brambovce, opremljene z notami.³¹

Čeprav je bilo več kot verjetno, da so bile uglašene tudi nekatere starejše Vodnikove pesmi in da so jih Slovenci radi peli, saj je spodbujala k temu že oblika gorenjske poskočnice, pa tudi Vodnikov koncept, ki je v skladu s nazori in potrebami časa gojil predvsem poučno pesem za ljudstvo, je v knjižnem prospektu ta podatek dokumentiran prvič. To je za raziskovalca Vodnikovega dela spodbujajoč migljaj, da se to vprašanje bolje razjasni.

OPOMBE

1. Primerjaj France Kidrič, Opombe k protiref. (katol.) dobi v zgodovini slovenskega pismenstva; ČJKZ 3 1921/22, 73—80. — 2. Primerjaj Franc Simonič, Slovenska bibliografija. V Ljubljani 1903—1905. — 3. Primerjaj Avgust Pirjevec, Doneski k slovenski bibliografiji; Slovenski jezik 4 1941, 148—172. — 4. France Kidrič, Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti. V Ljubljani 1929—1938, 418. — 5. Kidrič, Zgodovina, 435 in pismo S. Hohenwarta Val. Vodniku z dne 27. 2. 1806 (v Knjižnici Narodnega muzeja v Ljubljani = KNM). — 6. Laibacher Zeitung (Egerjeva) 25. febr. 1806, št. 17. —

7. Zoisovo pismo Vodniku z dne 4. 8. 1795 (v KNM), objavljeno tudi v Vodnikov spomenik. Vodnik-Album. V Ljubljani 1859, 52. — 8. Alfonz Gspan, Izbrane pesmi Valentina Vodnika. V Ljubljani 1958, 186. — 9. Zoisovo pismo Vodniku z dne 25. 6. 1794 (v KNM), objavljeno tudi v Vodnikov spomenik, 50. — 10. J. A. Suppanttschitsch, Historische Fragmente über die krai-nersche Poesie; Laibacher Wochenblatt 1806, št. 33/34. — 11. Kidrič, Zgodovina, 391, 442, 451. — 12. Neue Annalen der Literatur des österreichischen Kaiserthumes 2 1808, 134, primerjaj tudi Peter Radics, Eine zeitgenössische Kritik über Vodnik's »Pésme sa pokúshino«; Argo 2 1893, kolona 23—26. — 13. Télégraphe officiel 31. julija 1811, št. 61. — 14. Primerjaj A. Gspan, Vodnikova Mala pratika za leto 1798; SR 1 1948, 276 sl., za kronologijo prvih objav Vodnikovih pesmi glej opombe v A. Gspan, Izbrane pesmi Valentina Vodnika. — 15. Vodnikov spomenik, 8 in Kidrič, Zgodovina, 434. — 16. A. Gspan, Izbrane pesmi Valentina Vodnika, 184, 185. — 17. Neue Annalen 2 1808, 136. — 18. Henrik Tuma, Kanjavec in Vršac; Planinski vestnik 21 1921, 32 sl. — 19. Mira Marko Debelakova-Deržaj, Kronika Triglava; Gore in ljudje 2 1947, 271 sl. — 20. Neue Annalen 2 1808, 134, primerjaj še Alfons Müllner, Der Veršac; Argo 2 1893, kolona 25—28. — 21. Fran Orožen, O Vodnikovem Vršacu; Planinski vestnik 5 1899, 24 sl. — 22. Pesme za pokušino. V Lublani 1806, 24. — 23. Franz Hohenwart, Beiträge zur Naturgeschichte, Landwirtschaft und Topographie des Herzogthums Krain I. Laibach 1838, 62. — 24. Hohenwart, Beiträge I, 67. — 25. Anton Linhart, Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreichs II. Laibach 1791, 253. — 26. Linhart, Versuch II, 256, 257. — 27. Zoisovo pismo Vodniku z dne 4. 10. 1795 (v KNM), objavljeno tudi v Vodnikov spomenik, 58. — 28. Kidrič, Zgodovina, 301. — 29. Evgen Lovšin, V Triglavu in v njegovi soseščini. Ljubljana 1944, 69 sl. — 30. Télégraphe officiel 31. julija 1811, št. 61. — 31. Zapisi med vodnikiano v KNM.

